

M. Kašanin:

O Petru Preradoviću.

Povodom njegove stogodišnjice rođenja.

Kad se slavi jedan pesnik koji se rodio ili umro pre pedeset ili sto godina, onda se obično odaje čast onom što je on bio, iznosi se šta je uradio i pokazuje njegov značaj za duhovni razvitak jednog naroda. Proslava stogodišnjice hrvatskog pesnika Petra Preradovića ima, k svemu ovom, još jedan važan i značajan plus: slaveći Preradovića, hrvatski narod slavi borbeni napredak svoje ideje i diže apoteozu svojoj Narodnoj Misli. Preradović je, po svojim idejama, savremen danas kao i pre pedeset godina, i ostaće nam blizak još dugo. Jer nas je učio da verujemo u pobedu dobra i pravde; govorio nam da se za čovečanstvo najplodnije radi kad se bori za obstanak vlastitog naroda i za proširenje nacionalne duše; propovedao nam o velikoj budućnosti Slavena, koji će ljubavlju i dobrotom preporoditi namučeno čovečanstvo, i učvršćivao nas, sa jednim idealizmom kakav se danas kod nas retko sreće, u težnji za unapredjenjem dobra u čovečanstvu.

I.

Lični i spoljni život Petra Preradovića je pun pradoxa, borbe i dobrostivog lutanja. Rodio se 19. marta 1818, u selu Grabrovnici, koje je tada pripadalo gjurgjevačkoj krajiškoj pukovniji, a sada bjelovarsko-križevačkoj županiji. Roditelji su mu bili pravoslavni Srbi, otac mu se zvao Jovan, i bio je austrijski oficir, a mati Pelagija. Osnovnu školu je svršio u mestu rođenja, a zatim je stupio u vojnički zavod u Bjelovaru. Na molbu materinu, uskoro je bio primljen u Vojničku Akademiju u Wiener Neustadtu, kao sin rano umrlog austrijskog oficira. U školi se učio dobro: u svom razredu je obično bio najbolji djak. Kako su pitomci Vojne Akademije mogli biti samo katolici, Preradović je u 14-oj godini prešao iz pravoslavne u katoličku veru.

U Vojnoj Akademiji učilo se sve na nemačkom jeziku, ali je i češki bio obvezatan predmet u gornjim tečajevima. Učitelj češkog jezika je tad bio poručnik Tomáš Burian, veliki rodoljub i osnivač Matice Češke. Kaogod na ostale djake Hrvate i Srbe, ovaj čovek je bio od znatnog uticaja i na Petra Preradovića. Ipak, prve svoje pesme Prera-

dović je počeo pevati na nemačkom. Kako je osećao od rane mladosti sklonost ka poeziji, verovatno bi ostao izgubljen za hrvatsku književnost, da nije kao oficir ubrzo bio dodeljen regimentu u kojoj se nalazilo Hrvata. Od svih, najveći je utisak učinilo na njega drugovanje sa Ivanom Kukuljevićem, koji mu je čitao hrvatske i srpske pesnike i nagovarao ga da i sâm otpočne pisati na svom maternjem jeziku. Još više ga je podsticao da piše hrvatske pesme Špiro Dimitrović, s kojim se upoznao u Trstu, na putu u Dalmaciju: ovaj ga je jednom prilikom primorao da ispeva jednu pesmu na svom maternjem jeziku. U tom se i sam Preradović latio da izučava srpsko-hrvatski jezik, koji je već bio počeo zaboravljati. Uskoro izadje njegova značajna pesma „Zora puca — biće dana“, a malo zatim njegov slavni Putnik, koji sav tadanji književni svet uveri da se javio značajan pesnik. Već 1846 izdaje svoju prvu zbirku pesama pod natpisom *Prvenci*.

U Dalmaciji, u Zadru, proveo je četiri godine, i oženio se Pavicom de Ponte. Za vreme italijanske revolucije od 1848, borio se kao nadporučnik u austrijskoj vojsci. U početku Bachova apsolutizma, živio je u Zagrebu, kao podnačelnik bojnog odelenja Banskoga Veća, a onda kao pobočnik bana Jelačića. U Zagrebu je izdao, 1851, svoje *Nove pjesme*, posvećane biskupu Štrosmajeru, a zatim je jedno vreme prestao pevati.

Postavši majorom, bio je premešten u nekoliko mesta: u Kremonu, Kovin na Dunavu, u Erdelj, i, najzad, u Beč. Tu mu umre žena, i on zatraži premeštenje u Hrvatsku. Za sve to vreme je pevao veoma malo. Tek s povratkom ustavne slobode počeo je više i življe pisati. Tad nastaje i njegova znamenita pesma „Rodu o jeziku“. Zanimao se i za hrvatske političke prilike.

1863 premešten je u Beč, gde se ponovo oženio. Posle je još službovao u Veroni, Aradu i, najzad, u Beču, onde je živio kao general sve do svoje smrti. Umro je 1872, 18. avgusta, a sahranjen u Beču, odakle je prenesen, 1879, u Zagreb.

Pesme Petra Preradovića su izašle, i celokupne i u izboru, više puta. Najkritičnije izdanje je Matice Hrvatske, koje je izašlo ove godine pod naslovom *Izabrane pjesme*.

O Petru Preradoviću su pisali J. Trnski, Fr. Marković, M. Šrepel, Ch. Šegvić, Marjanović, Zahar, Zdziechowski, Pecinovský i Ogrizović. Ali su najbolje studije Dr. Branka Vodnika i Dr. Dragutina Prohaska. Sad, povodom stogodišnjice rođenja Petra Preradovića, posvetili su starom pesniku cele svoje brojeve *Književni Jug* (br. 6), i *Hrvatska Njiva* (br. 11), u kojima se nalazi nekoliko odličnih članaka o životu, radu, mišljenju i pevanju Petra Preradovića.

II.

Kao ličnost, Preradović je dobri platonovac, romantičarski idealist. Nimalo nije bio buntovan duh. Nikad ne zove narod u boj, nikad ne vapi za osvetom. Mrzio je vojsku, a čitavog veka je služio u njoj. Nije trpio rat, a vojevao je. Voleo je slobodu više svega, a borio se protiv Italijana kad su tražili slobodu. Bio je više pasivan u svom životu nego aktivan. Narodnu borbu je posmatrao samo iz prikrajka, a o njoj govorio samo u privatnim pismima. On je bio lojalni austrijski oficir, u ono srećno doba kad se pevalo:

Kad zaželi svetli car,
U smrt skače Graničar.

Ali je njegova duša, u dubini svojoj, uvek ostala poštena. On je večito sanjao o sreći svoga naroda, hrabrio ga na putu za pravdom i proricao mu bolju budućnost, zajedno sa ostalim Slavenima. „Na zemlji je vječna borba, — piše Preradović 11. III. 1862 svome prijatelju Brliću, — a onaj ne biva pobjediteljem koji za koji čas drugoga nadvlada, već onaj koji na temelju pravednih načela ustraje. Ako su naši ljudi koji sada nama zapovijedaju nepravedni, budimo mi pravedni i vjerni svome boljem uvjerenju. . . . Naše je sadašnje stanje provizorno, ne može dakle biti savršeno. . . . Najprije narodnost, pa onda sloboda. Sloboda pogažena opet se pomladjuje, ali narodnost izgubljena teško ili nikada, osobito naša. . . . Budimo muževi, pa pokažimo u nesreći da smo stalni, onda će nas se neprijatelji bojati, ali ako budemo tudje pribježiće, nikada!“

Koga smatra Preradović glavnim neprijateljem Hrvata i Slavena uopće? Nemce!

Mržnja teče, silna rijeka,
Izmedj Niemca i Slavena,
Kroz vremena prostor silni,
A ta rijeka crvena je,
Jer je krvlju napunjena.
Preko rieke mosta nema.

To uverenje je P. Preradović propovedao kroz čitav svoj život; učio narod da voli svoj jezik, da ceni i poštuje svoje velike ljude i uzima ih za primer u svakom poslu, da se jača u kulturi, da traži veze sa ostalim Slavenima, i tad će dan potpune slobode morati doći.

Ko stanac kamen budimo stalni . . . !
dovikuje on svom narodu.

Svoju zemlju, makar golu,
Sačuvajmo rodu svome.

To su glavne osobine Preradovićeve poezije: veliko rodoljublje, iskreno slavenofilstvo, idealistički optimizam, kult rada i vera u pobjedu dobra. Preradović je jedan od najvećih pesnika narodnog jedinstva Hrvata i Srba. On se nazivao i jednim i drugim imenom. Očekuje političku stranku „koja će sklopiti na slozi i bratinstvu između Srba i Hrvata, i svakoga budalom proglasiti koji među njima razlike traži....; toj će se stranci i ja pripisati; ta jedina pred Bogom je pravedna, a sve druge su ili glupost mnogih ili oholost pojedinih“. Jer,

Kad svi jednog Boga molite, kad svi
Jednim glasom Slavu pjevate, kad svi
Jednog tiela uda ste, bud'te i svi
Duha jednoga!

Preradović je sastavio čitav jedan Panteon, u kom je opevao jugoslavenske velikane (A. Nijemčića, S. Vraza, P. P. Njegoša, B. Radičevića, V. Lisinskog, generala Križanina, J. Draškovića, bana Jelačića, kneza M. Obrenovića, i druge). Sve ih je on voleo, sve ih je cenio, jer je u njima video predstavnike jednoga naroda.

Nacionalizam P. Preradovića je prelazio granice jedne uske pokrajine i obuhvatao čitav naš troimeni narod. A on je verovao u svoj narod, jer je verovao u Slavenstvo. Preradović je bio ubedjeni slavenofil. On je držao da će Slavenstvo ljubavlju spasti svet:

Od istočne planut striele
Zapadni će trud,

tvrdio je on pouzdano. Jer je Bog rekao Slavenstvu:

Oštroumlje kad se smuti,
Mudrost kada precieni se,
Jakost kada razdivlja se,
Nježnost kada razmazi se:
Ti osviesti, ti razbistri,
Ti ukroti, ti ublaži,
Ti okriepi, ti uznesi,
Ti mi spasi svet na zemlji!

Sasvim u duhu svoga učitelja Jana Kollára, Preradović veruje u veliki zadatak Slavenstva; drži da je Zapad „truo“, da je romanska rasa iznurena i da će uskoro doći doba Slavena, koji neće svetom vladati brutalnom silom, već dobrotom i ljubavlju. Retko je koji pesnik slavenski ispevao taku himnu Slavenstvu kao što je Preradovićeva majestetična oda „Slavjanstvu“.

P. Preradović je skroz i skroz refleksivni pesnik. Njegova snaga nije u lirici, već u odi, himni, ditirambu i prigodnoj pesmi. On je opevao

sve nevolje, jade, težnje i ideale svoga doba, ali ih je opevao na jedan tako mislen način, da su njegove ideje večne. Sa estetičkog gledišta, njegove pesme imaju više nego jednu manu. Kad je on pevao, naš književni jezik je bio još u stvaranju, neizradjen, i njegova dikcija nam je danas teška, gotovo mutava; kad bi se sastavljala antologija našeg lirskog pesništva, čovek bi bio u neprilici šta da uzme od P. Preradovića. Ali ono čim on prevazilazi mnoge naše pesnike, to nije artizam, već misaonost njegove poezije. P. Preradović je jedan od nosilaca naše nacionalne Misli. P. Preradović je od onih pesnika koji ne izražava samo svoju individualnu dušu, nego dušu svoga naroda. P. Preradović ne peva samo bolove svoje ličnosti, nego nevolje celog jednog naroda. On nam ne govori o svojoj karijeri, već o napretku svoje nacije i budućnosti Slavenstva. On životu veli: Da! i borbi kaže: Da!, ali mu je najveća pobeda ona koja se stekne ljubavlju, dobrotom i pravdom. I ako nije bio borben onoliko koliko smo mi danas, i ako je bio više kulturni teoretičar nego narodni borac, mi gledamo u njemu moćnog tvorca naše nacionalne svesti. Slaveći njega danas, mi slavimo našu Zavetnu Misao, čiju ćemo konačnu pobedu uskoro slaviti. Po razmerama svoje duhovne koncepcije, on staje uz naše najveće pesnike - borce narodnih ideala: Njegoša, Mažuranića i Aškerca. Jer, mi imamo većih umetnika u našoj poeziji nego što je P. Preradović, ali nas je retko koji učio toliko kao on da volimo svoj narod, da verujemo u budućnost Slavenstva, da se nadamo pobedi Dobra i Pravde i da se uzdamo u napredak čovečanstva. Petar Preradović je od onih ljudi koji izlazi svojim mislima iz uskog kruga nacionalne zaslepljenosti i prigrljuje celo ljudstvo kao jedno opće i široko bratstvo. Petar Preradović je od onih ljudi koji proširuju i produbljuju dušu čovečansku. Zato ga volimo, zato se ponosimo njim, zato će mu uspomena ostati trajna medju nama.

